

7) Թող մարդը անհող հերպով չմտածի բարւոյ մասին, ասելով իր սրտի մէջ. չէ որ նա ինձ չի մօտենալ: Կաթիլ առ կաթիլ ջուրը լցնում է ամանը, — իմաստունը, անգամ սակաւ առ սակաւ բարի գործերով, ամբողջապէս բարիով է լցւում:

8) Որպէս թանկագին ապրանքներ տանող և վատ պաշտպանուած վաճառականը վաճառքն արձանագարհներէն խուսափում է, որպէս կեանքը գնահատող մարդը խուսափում է թունաւոր օձերէն, այնպէս էլ դու խուսափի՛ր բոլոր վնասակար, բոլոր մեղաւոր բաներէն:

9) Եթէ մարդիկ ձեռքը չի վերապրում, նա կարող է օձի թոյնին ձեռք տալ, — առողջ ձեռքին թոյնը վաճառքաւոր չէ միայն նրա համար է չարը անվնաս, ով ինքը չար չի գործում:

10) Ով վերապրում է անպաշտպանին, մաքուրին, անմեղին, չարը կընկնի այն անմաքի գլխին: Որպէս քամու անբաժ փռչին:

11) Նորից մարդիկ վերաբննում են. բարիները բարձունքներն են ելնում, իսկ չարերը խորխորատն են գլորւում. ով ազատ է երկրի, աշխարհի բոլոր ցանկութիւններից, նա կհասնի երանութեան:

12) Ո՛չ երկնքում, ո՛չ ծովի խորքում, ո՛չ լեռների կիրճերում, — ո՛չ մի տեղ ամբողջ աշխարհում մարդ իր մեղքից չի թաքնուիլ:

13) Ո՛չ երկնքի բարձունքում, ո՛չ ծովերի անդնդում, ո՛չ Ժայռերի պատառուածքներում (խոռոչներում), — ո՛չ մի տեղ ամբողջ աշխարհում ապաստան չեն գտնիլ, ուր մահը քեզ չհասնէր, չգար քեզ գտնելու:

Թարգմ. Ա. Եղիգար:

ՆԻԻԹԵՐ ԴԱԻԹ ԲԷԿԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ 1)

Մայր Աթոռի Մատենադարանի № 450 (գ. ց. նոր գրչութիւն) կանոնագրքը պարունակում է իր մէջ՝ ձեռագրի վերջում նաև «Պատմութիւն ինչ ինչ անցից ի Սիւնիսն յեանոց»:

1) Ծանօթ. խմբ. պահում ենք յօդուածի ուղղագրութիւնը.

74 քառածաղ երեսն ընդամենը: Պատմութեան ցիղրից պակտն
առած է 20 երեսն:

Աւելորդ է հանդ առնել այդ Պատմութեան քախանդ-
կութեան վրա. նա հրատարակուած է 1871 թ. ս. էջմիածնում
Ա. Գուլամիրեանի հրատարակութեամբ:

Այն ձեռագիրը, որ հրատարակել է Ա. Գուլամիրեանը
քառամենայնի նոյնն է, ինչ որ առաջ բերած օրինակը:

Ինչպէս տարեում բերած յիշատակարանը ցոյց է տալիս,
ձեռագիրը արտագրւած է եղել 1759 թ. ից առաջ գրւած օր-
նակից: Արտագրւել է «Զմիւռին» քաղաքում Գանիէլ դըշ-
ձեռքալ. իսկ առաջին յիշատակարանն աւարտել է 1759 թ.
յաւնւարի 20-ին «Ամօթէլրօղում» քաղաքում:

Եւ այր Աթուի ձեռագիրն արտագրութիւն է Զմիւռնիայում
արտագրւած օրինակի: Արտագրողն է Ենայի Աւագեան, որ
ընդօրինակել է 1847 թ. ս. էջմիածնում:

Առաջին ձեռագրի մէջ ամենահետաքրքրական մասը, որով
և նա էտպէս տարբերուած է Գուլամիրեանի հրատարակած
«Գուլթ բէկի» պատմութիւնից, վերաբերում է Գաւիթ բէկի
զօրականներից մէկի՝ Տէր Աւետիքին:

Չամչեանն իր Եռահատոր Հայոց պատմութեան մէջ (III.
հատոր 200 երես.) առած է, որ Գաւիթ բէկի զօրական Տէր
Աւետիքը Հայաստանից դնում է «Գաղամալ» և ապա թէ նե-
րումն է ստանում Հռոմի Քահանայապետից:

Գաւիթ բէկի պատմութեան հրատարակողը մի ծանօթու-
թեան մէջ (70 երես) տարակուսանք է յայտնում այդ առթիւ
և զարմանում, թէ Չամչեան որտեղից է առել այդ հանգա-
մանքը: Եւ իրօք մինչև օրս էլ տարակուսելի և չստուգւած էր
մնում այն հանգամանքը, թէ ճիշտ որ Տէր Աւետիքը զինւած
լինի Հռոմի քահանայապետի ներողամտութեանը:

Մեր ձեռագիրը, որ արտագրւած է Գաւիթ բէկի մահա-
ւանից 31 տարի յետոյ, ուրեմն ժամանակակից մարդու ձեռ-
քով, առած է. էլ չենք ասում, որ պատմութիւնն ինքը գրե-
ւած է ժամանակակիցի ձեռքով: Բերենք ձեռագրի յիշատակա-
րանից կտորներ:

«Բայց զտէր Աւետիսն փաշայն եթող ի Հալիձոր, իբրև
նըռա չուեցին անտի, այլ զօրք Սամանցոյց անդր հասին. նորա
փախուցեալ ի նոցանէ, անկու առ փաշայն, որոյ հրամանաւն
առեալ զընտանիսն՝ զնանցեալ բնակեցաւ ի Գաղամալ. և էառ
զներքումն ի Հայրապետէն Հռոմայ: (61 երես.):

Նաև Այլ և Տէր Աւետիսն ի նոյն Հալիձոր էր 468 արամրք:
Այո այն Տէր Աւետիսն էր, որ արար զբազում մեծամեծ քա-

Ջութիւնս, որպէս և ի պատմութեանս իսկ տեսանի. զի էր
կարի քաջ և արիասիրտ և զօրաւոր յոյժ, բանիւք և գործովք:
Եւ վասն այսորիկ յօրմէ հետէ հեռացեալ ի հայրենի յերկրէն՝
պանդխտեցաւ ի Քաղատիա: Բազումք յորդորէին զնա ի Հայրենի
նորին գաւառէ անդրէն դառնալ առ նա, և պաշտպան լինել
երկրին. բայց նա հրաժարէր յաղագս պատուոյ քահանայական
կարգին: (66 երես.):

Առաջ բերածս հատուածները ցոյց են տալիս, որ Տէր Աւե-
տիքը Դաւիթ բէկի կռիւներից յետոյ մի առ ժամանակ մաքա-
ռելով հայրենիքի արևմտաւորութիւնները, անդօր է
գտնում իրեն և իւրայիններին շարունակել մաքառման գործը,
ու յուսահատւած թողնում հեռանում է հայրենիքից և ապաս-
տանում ի Քաղիա:

Դաւիթ բէկի պատերազմները և նրան յարակից անցքերի
պատմութիւն գրողը դժբախտաբար չի բացատրում, թէ Տէր
Աւետիքն ի՞նչ առիթ ունէր Հռոմի պապի ներողամտութեանը
դիմելու, երբ նա իր հայրենիքին ցոյց տւած ծառայութեան
ամբողջ ընթացքում և ոչ մի կերպ չէ շոշափել կաթոլիկ եկե-
ղեցու շահերը: Արդ, նա ինչի՞ համար պիտի ներումն ստանար:

Մտածել ձեռագրի մէջ կեղծիք մտած լինելու մասին շատ
դժուար է: Մենք հակւած ենք կարծելու, որ այն ձեռագիրը,
որից արտատպւած է Դաւիթ բէկի պատմութիւնը, դժուար թէ
չունենար այն կտորները, որ մենք տուած բերինք: Մեզ թւում
է, որ պարզամիտ ազգասիրութեամբ «Քաղատիա» գաղթելը
վերածւել է նրուսդէմ ուխտ գնալուն և Հռոմի քահանայա-
պետից ներումն խնդրելը՝ Հայոց պարսկարքից ներում խնդրե-
լուն և այլն:

Պակաս հետաքրքրական չեն նաև պատմութեան վերջին
կից արտագրողների յիշատակարանները, ուստի և կարևոր էմ
համարում ամբողջովին առաջ բերել:

Յիշատակարան I.
Եւ ի տեսանէն իմ պատմութեանս, ցանկացաւ սիրտ իմ,
վասն գողոյն իմոյ հայրենեաց, յաղագս որոյ առի օրինակս
զայս, յորժամ ընթեռնումք, տեսանեմք թէ որպիսի յաղթու-
թիւնս արարին, որպիսի մարտս մարտեցան արքն քաջք, և
երանի թէ միշտ զմիմեանս յորդորելով հետևեցուք այսպիսի
քաջութեան, զոնեա ազատեցուք զմեզ ի ծառայութենէ այ-

լազդեաց, որ կամք դերեալք ի ներքոյ լծոց նոցա, որ կարծեմ աղգն մեր առաւել շարշարին ի ձեռաց մահմեդականաց՝ քան զիսրայելացիքն ի հնումն այլազգեացն որպէս տեսանեմք աչօք մերօք, երկիրն մեր տիրապետեալք, վաստակքն մեր ուտեն և յորժամ գաղանաբար գմեղ հալածեն, ի՞ թշուառութեանն, զինչ է պատճառ այսր ամենայնի, եթէ ոչ ատելն զմիմեանս:

Այրն քաջ Դաւիթ բէկն, բարի խորհուրդ ունելով վասն աղատութեան աղգին, և մինչ էր կենդանի աջողութիւն գործոյն իսկ յետ մեռանելոյ նորին, արմատն կորստեան և չար տղանդն անմիաբանութեան մտեալ ի մէջ զօրաւորացն Դաւթի. նոյն ժամայն ցրուեցան և եղեն իբրեւ զչեղեալս, որպէս պատմութիւնս իսկ տեսանի: Յաղաղս որոյ եղբարք, սիրեցողք զմիմեանս, զանձն զիցուք ի վերայ բարեկամաց, և միշտ ընթեռնուցումք զԱստուածային պատուիրանն՝ պահելով զնա՝ ցանկանալով ի հայրենեաց գոնեա յարուոցէ Տէր ի միջի մերում այր զօրաւոր քաջ, զի անցուցէ գմեղ ի Յորդանան գետ, որպէս հնումն Յեսու որդի Նաւեա: (Զի ողարմած է Տէր և գթած. մեղքն մեր որոշեն ի մէջ մեր և ի մէջ Տեառն) ապա թէ պահեմք զհրամանս Նորա, յուսամք զի նա ցրուեցոյ՝ զայլազգիսն յերեսաց մերոց, որպէս եօթն աղգն յերեսաց որդւոյն իսրայէլի և ի մի հօտ ժողովեցոյ՝ զթափառեալ զազգն Յաբեթեան:

Եւ աւարտելով յիշատակարանս եղև ի նաւահանգիստ քաղաքն, Ամսթելլօդամ. թուոյ Փրիչին 1759. յունվարի 20ին: Սակայն աղերս արկեալ՝ մաղթեմ ընթերցողացդ, եթէ հանդիպիք այսմ պատմութեանս, արժանի վարկջիք ի մաքրափայլ յաղօթս զմիով Հայրմերիւ զանարժան Յովակիմն Ռափայէլեան Ղափանցոյս, և ի յԱւանէն Եղատեանց ի տանէն Խօջենց, և զմայրն իմ Հռիփսիմէն, և զեղբայրն իմ զԹովման և յերպագրէ լիջիք յիշեալ առաջի Աստուծոյ. ամէն:

Դարձեալ յայտ լիցի սիրելի և բարեպաշտ ընթերցողացդ, զի ի 39 թղթահամարի անտ յիշի ի քաջաղօր քահանայէն Աւետիքէ, թէ յետ այսքանեաց յաղթութեանցն և ի մրցմունս սաստկալի պատերազմացն, յերկեալ ի փաշայէն, զի մի ըմբռնեալ սպանանիցեն, հանդերձ ընտանեօրն փախտաւան լեալ գայ հասանի ի յերկիրն Դաղատիւ. և անդ ենթարկեալ զինքն ընդ հրամանօք Պապին (ընկալնոյր գնեռումն մեղանացն) այլ արդէն սակաւիկ ձանձրութիւն տալս իմ սիրեցեալդ, միայն հրաբորբօք բաղձանացս վասն հայրենեացս իմոց առ այս գործ ձեռնամուխ արար ինձ. սակայն չգիտելով զանունն պատմազրոյղին զի մարթանայի ընդ նմին ևս պատասխանել նմա՝ վասն

գրեւոյն իւրոյ թէ՛ (ընկալաւ զնեքումն ի սրբազան Պապէն) քայց այս և եթ ունիմ ասել յԱւետիք քահանայէն, զի անդ հաւրութեանս մտաց զի զանաջին սրբութիւնն անտրդեալ իբր զշունս անգրէն ի փոխածս իւրեանց դառնան ըստ տաւրելոյն: Քանզի ըստ ճշմարիտ բանիւ լաւ էր նմա թէ՛ ընաւ չէր ծանեալ զսրբարութեան ճանապարհն, քանթէ ծանեալ, և յետո եկաց ի սուրբ պատուիրանէն, որ նորա աւանդեցաւ, և զրկեցաւ ի հաղորդութենէ ժամանակացս սրբոյն Սիօնի եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, որ ի ձեռն բաղմազան չարչարանացն Գրիգորոսի սրբոյ լուսաւորչին ածաք ի գիտութիւն ճշմարտութեան յԱւետարանի: Այլ զի ըստ սրբոյն Յովնանու ել ի մէնջ, այլ ոչ էր ի մէնջ, զի եթէ ի մէնջ էր, մնայր առ մեղ, և սիրեաց զփառաշխարհի բան զփառս Աստուծոյ:

Այլ մեծի յանգիւնութեանս առ ի շահելոյ զմարմնն, տա՛ժեաց զհոգին իւր: Ամսթ մեծ և գործ սարսուելի, փայն սերելոյ զհեշտութիւն աշխարհիւ աշարիկ. գանձն իւր ի մահ մատնեաց. նա և զատեալ զհայրենիսն (յապն ոյր պարտեմք մինչ ի մահ պատերազմել, զի թերևս խղել տլլազգեաց), յորոց վրայ հաստարեցաւ բանն Մոսիսի քերթողահօրն մերոյ, որ ասէ՛ զօրականք անաւիք, սնապարծ գինատեացք:

Եւ թողեալ զհայրենիս փոխատախան լինի ի տո՛մանս փափեփանայցն, զինչ է գուցէ, զի սակաւիկ կեանս իւր վայելեցոցէ՝ միթէ ոչ գոյին այլ զօրմն զոր սնէր ի սրտին իւրոյ ոչ եթող զնա ի բաց, այլ անեալ երեւր զնա ի Բաբելոն, ուր պոռնիկն տիրէ, և սա ի թիւս սխառօնէին գողանքն համակարգեալ եղև նմա երկրպագու, և բարեպէս զանունս անթարմա ժառանգեաց:

Արդ՝ առ ձեզ են այդ դոյզն բանք իմ, ով հօտք Քրիստոսի, ժողովեալք հանապազորդ ի դաւիթն մերն սրբոյ եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, սրք կրէք ձեր բաղումք են յերկինս, վասն այն, զի պահելք զհաւասն ճշմարիտ, նա և զանքիծ և զփրկարար աւանդութիւնս հարցն սրբոյ, և ընթացայր զյետո շաւղաց նոցա, և ոչ ետաւք զլսելիս ի յառապել կործանեալ վտորդապետութեանս գողոյն, սրք մեաւ ընդ դուռն ոչխարաց այլ և այլ ելին:

Ո՛ր թէ զի պահեցէ թաղաւորն Քրիստոս զձեղ ի ընաւին լլկանացն, զի մի պառակտիցք ի յազքաատութիւն Քրիստոսի այլ զլսուն ի յուսն ձեր բարձեալ, սահաւիկ մի չարչարեցիք ընդ Քրիստոսի ի ներկայ յաշխարհո, զի և դուք ի յապաղայն ժառանգեալ զփառս՝ նոտջիք տիրել աշխարհին, ուր լսելոց էք

ղբերկրալի ձայնս առ ձեզ թէ՛ աղնիւ ծառայք և բարիք և հաւատարիմք, զի սրովհետեւ ցահաւուցն հաւատարիմ եղէք ի վերայ բաղմաց կացուցից զձեզ, մտէք յուրախութիւթիւն տեառն ձերոյ. և անդ վայելէցէք զանճառ բարին, որոյ և մեզ մասն և բաժին եղիցի:

Մնամք բարեպաշտութեան ձերոյ ծառայք Յովակիմ Ռաֆայէլեան Ղափանոյ և չնչին Սիմէօն Կարապետեան զՄիւռնացի:

Սահաւազիժ ճառս վկայական.

Վիպէ զարատս քաջին Դաւթեան,

Որ ի յՍ.բանտ տան Սիւնական

Վասն հաւատոյ Քրիստոսական,

Ղօղեալ ելալ խորշանկեան,

Ի տան մեծի քաջադարմեան,

Աստուածատրոյ մեծ արբոյշեան.

Յորմէ առաք զպատճէն ոտրայն.

Ձեռամբ Դանիէլ չնչին զպրի,

Յօրինակեալ գծազրի.

Ի ծովեղբերեայ մեծ քաղաքի,

Որ և զՄիւռնին անուամբ հրճուի:

Եւսմ բառիկս առ քեզ կալեալ.

Ձգայարանքդ վեցապատկեալ,

Երբ թիւն Հայոց տնտես յայտնեալ

Լեր յաղթոյդ զճէքն յիշեալ: . . .

Եւ Քրիստոսի յուսոյն մերոյ փառք յաւիտեանս ամէն:

Վերստին գաղափարեցաւ ի նօտր և կոնդակագիր գրոյ մերոյ ձեռամբ յետնեալ բուրվառակալ սպասաւորի նսայեայ Աւագեան. ի 5 մարտի 1847 ամի ընդ հովանեաւ հռչակաւոր և բարձրապատիւ ուխտի գերագահ Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Եջմիւածնի. ի Հովուապետութեան 5-ն Ներսիսի փնեմափառ վեհի և յինքնակալութեան բարձր և յաղթոյ Օդոտի, հոգաբարձու և կառավար Հայոց և Մասիկի յառաջներորդ և խաչաղգեացն Նիկողայոսի:

Արտէճ Վ. Ղլղձեան.